

До спеціалізованої вченої ради ДФ 41.086.035
у Національному університеті
«Одеська юридична академія»
65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, доцента Бориславської Олени Марківни
на дисертацію Констанкевича Юрія Зіновійовича на тему
«Морально-етичні критерії як конституційна умова формування органів публічної
влади в Україні», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право

Ідеологія й доктрина конституціоналізму, що поступово імплементуються в конституційно-правову практику України, своєю ключовою вимогою мають існування конституційних інструментів обмеження державної влади, недопущення її свавілля. Такий підхід до функціонування політико-правової системи потребує глибокого аналізу морально-етичних засад взаємовідносин людини, суспільства й держави, а з практичного погляду – розроблення механізмів імплементації морально-етичних критеріїв добору кадрів, обрання та призначення посадових осіб, формування органів публічної влади.

Упродовж останнього десятиліття Українське суспільство й держава доклали певні зусилля до впровадження морально-етичних стандартів у практику формування та вдосконалення діяльності органів публічної влади. Зокрема, було проведено перевірку на предмет доброчесності суддів загальних судів, морально-етичні критерії були одним із об'єктів перевірки кандидатів на посади суддів Конституційного Суду України, Вищого антикорупційного суду під час їхнього конкурсного відбору тощо. Однак, така практика є лише ситуативними прикладами окремих спроб упровадження морально-етичних стандартів у механізм формування органів публічної влади. Системний підхід, як і цілісна

концепція морально-етичних критеріїв як конституційної умови формування органів публічної влади в Україні до цього часу були відсутні. Наведене беззаперечно доводить актуальність проблеми, обраної в якості теми дисертації, а також вказує на своєчасність її розроблення здобувачем наукового ступеня.

Слід зауважити, що тема дисертації є не тільки новою для конституційно-правової науки, мало дослідженою українськими вченими, але й досить складною. Відтак, її належне опрацювання можливе лише за умови вміло підібраної методології. Власне, така методологічна основа присутня в рецензованій праці. Відразу помітно, що дисертант не формально підійшов до опису сукупності застосованих методів пізнання, а глибоко проникся темою, знайшовши джерела для її пізнання в філософії конституційного права, конституційній аксіології, антропології. Послуговуючись підходами правового реалізму, авторові вдалося не тільки вникнути в сутність досліджуваного феномену, але й змоделювати способи його практичного втілення в життя. Різні частини досліджуваної проблеми вивчалися за посередництвом методів герменевтики, історичного, формально-юридичного, системного, порівняльно-правового та інших засобів пізнання.

Завдяки застосованій методології, а також продуманій та вдало розробленій структурі дисертації (два розділи роботи, перший із яких присвячено теоретичним питанням. Другий – практичним проблемам) здобувачеві вдалося цілком досягнути її мети – дослідження питань конституційного характеру, пов'язаних із морально-етичними критеріями, які пропонуються як вимоги до формування органів публічної влади в Україні.

В результаті проведеного дослідження, як видається, авторові вдалося окреслити нариси цілісної концепції морально-етичних критеріїв як конституційної категорії (що переважно відображені в першому розділі дисертації). Низка положень дисертації є новими, зокрема:

визначено, що доброчесність посадових осіб зумовлює безпосередній вплив на розвиток комунікативного діалогу та взаємне належне сприйняття

конституційними суб'єктами, що спонукає до більш сталого зв'язку між людиною, громадянським суспільством і державою;

здійснено перегляд процедури призначення парламентського омбудсмена, яка б відповідала забезпеченню високих моральних якостей та політичної неупередженості;

запропоновано розглядати забезпечення морально-етичних якостей посадових осіб органів виконавчої влади і місцевого самоврядування через конституційне гарантування права на належне урядування;

комплексно досліджено проблему співвідношення забезпечення доброчесності влади і гарантування прав кандидата при його оцінюванні тощо.

Окрім цього, автор розвинув та вдосконалив деякі наукові погляди, що існували раніше, зокрема:

- зв'язок між конституційними цінностями та морально-етичними стандартами влади;
- вплив особистого досвіду і поглядів людини, її моральних якостей на виконання публічних функцій;
- розуміння поняття доброчесності через пропонування таких складових як відповідність моральним стандартам суспільства, цінностям, уявленням про справедливість, а також складових, які визначають характер, ставлення до обов'язку та етичних правил поведінки;
- питання щодо можливості встановлення морально-етичних критеріїв до виборних органів влади;
- характеристики особистого права на приватне життя та політичних прав на доступ до публічної служби та участі в управлінні державними справами з окресленням балансу їх забезпечення та суспільної необхідності із оцінювання доброчесності кандидатів на посади.

Цікавими є низка розроблених здобувачем пропозицій стосовно практичного впровадження морально-етичних критеріїв у процедури формування органів публічної влади.

На окремих положеннях, висновках та пропозиціях, сформульованих у дисертації, вважаю за доцільне зупинитися більш детально як на найбільш цінних, цікавих чи дискусійних.

Передусім, імпонує низка логічних виводів здобувача та базових підходів до дослідження проблеми, застосованих дисертантом. Зокрема такі:

1. зв'язок проблеми морально-етичних критеріїв та стандартів з легітимністю органів публічної влади, що виливається у сприйняття (чи несприйняття відповідно) актів та дій органів влади, навіть якщо останні побудовані на раціональних аргументах;
2. визначенням сутності поняття «конституційна умова» не лише як щось чітко текстуально виражене в Конституції, але й те, що імпліцитно нею визнається, тобто розглядається як засаднича і установча підстава для формування владних органів у зв'язку із системою конституційних цінностей;
3. погляд на морально-етичні стандарти з позицій конституційної аксіології – пошук морально-етичних критеріїв при формуванні органів публічної влади в закладених конституціями цінностях;
4. розгляд категорії доброчесність у вузькому та широкому значеннях та акцент на широкому значенні, якому має надаватись перевага.

Окремо варто наголосити на тих положеннях дисертації, що складають каркас розробленої дисертантом концепції морально-етичних критеріїв.

Морально-етичні критерії як конституційна умова формування органів публічної влади, на погляд дисертанта, охоплює чотири найбільш загальні морально-етичні умови до кандидатів на посади: *доброчесність*, *справедливість*, *толерантність* та *відважність*. При цьому, доброчесність пропонується розуміти

як поєднання таких компонентів: 1) відповідність поглядів та дій особи моральним стандартам суспільства, конституційним цінностям і загальній справедливості; 2) послідовність та твердість характеру; 3) чесне, сумлінне і відповідальне виконання обов'язку; 4) дотримання правил етики.

Водночас, справедливість розглядається в процедурному та змістовному аспектах, що охоплюють: 1) послідовне і чесне дотримання установлених процедур, які гарантують рівний доступ до благ і реалізації прав; 2) відповідність рішень особи тим принципам і цінностям, що установлені конституцією, а також суспільним уявленням про справедливість.

Толерантність, на погляд дисертанта, проявляється через повагу до прав людини і взаєморозуміння, а відважність – крізь здатність протидії можливому тиску третіх осіб.

Цікавим видається розкриття категорії *відважність* як елемента морально-етичних критеріїв. Аналізуючи його, автор вказує, що зазначений критерій здебільшого стосується тих представників органів публічної влади, яким законом надана певна незалежність у прийнятті рішень, розуміє його як здатність особи приймати справедливі і розсудливі рішення, опираючись можливому впливу третіх осіб, що може мати негативні приватні наслідки для цієї особи.

Другий розділ дисертаційної роботи присвячено практичним проблемам забезпечення морально-етичних стандартів формування публічної влади. Зупинюся детально на деяких положеннях роботи, що викликають особливий інтерес.

Передусім, в роботі проаналізовано можливості встановлення морально-етичних умов до кандидатів на виборні посади, що загалом не співвідноситься із демократичними засадами правління. Цікавою, з огляду на це, видається пропозиція покладати обрання добросовісних кандидатів на політичні партії, а також передбачати у виборчому законодавстві обов'язкові дебати, що, з погляду автора, має забезпечити імплементацію морально-етичних стандартів.

Не менш важливим висновком здобувача є те, що встановлення морально-етичних критеріїв для посадових осіб публічної влади може вступати в конфлікт з їх індивідуальною свободою за рахунок встановлення певних меж поведінки чи виховання конкретних особистісних якостей. Однак, таке втручання є виправданим, а свобода надає вибір або діяти в межах моралі і бути готовим сприйняти критику з боку суспільства або «стверджуватись за рахунок повної свободи поза межами публічної служби».

Обґрунтованості висновків дисертації, без сумніву, посприяло опрацювання досвіду забезпечення морально-етичних стандартів публічної служби в іноземних державах, а також детальний аналіз національної практики формування та функціонування Вищої ради правосуддя, Громадської ради доброчесності, конкурсної комісії з відбору суддів Конституційного суду України та ін. Автор порушив низку актуальних для практики проблем та подав власне бачення їхнього вирішення (зокрема, щодо реформування ВРП, діяльності ГРД, створення конкурсної комісії з відбору кандидатів у судді КСУ тощо).

Загалом наведені вище та інші висновки дисертанта є належним чином аргументованими. Поряд із цим, все-таки, залишаються деякі питання дискусійного характеру, на яких я зупинюся далі.

1. У дисертації здобувач застосовує близькі за змістом, однак не тотожні категорії *морально-етичні стандарти* та *морально-етичні критерії*. Як видається, цілісна концепція морально-етичних критеріїв як конституційної умови формування органів публічної влади потребує конкретизації їхнього співвідношення.

2. Із суб'єктів, до яких застосовуються морально-етичні критерії, автор наводить та детально аналізує суддів загальних судів, суддів КСУ, Уповноваженого ВРУ з прав людини, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування (в контексті доктрини доброго врядування). При цьому, поза

увагою залишилися службовці прокуратури, органів досудового розслідування та забезпечення правопорядку.

3. Значну увагу здобувач присвятив дослідженню стандартів оцінки кандидатів на посади суддів у країнах загального права, причому матеріал є дуже цікавим та корисним. Поряд із цим, національний досвід країн із романо-германським типом правової системи (що є цінним для України) щодо цього питання окремо не проаналізований, автор зосередився на загальноєвропейських документах та відповідній практиці.

4. Варто відзначити, що дисертант дуже відповідально підійшов до розробки пропозицій щодо формування конкурсних комісій, які мали би перевіряти відповідність конкурсантів морально-етичним критеріям. Зокрема, в роботі запропоновано утворити єдину відбіркову комісію для відбору кандидатів у судді КСУ із 12 членів, яка б діяла за принципом *ad hoc*, строком повноважень кожного представника чотири роки. Однак при цьому відкритим залишається питання щодо механізму відбору членів такої комісії та забезпечення їхньої відповідності критеріям високих моральних якостей.

5. Навряд чи можна погодитися із доцільністю обрання парламентського омбудсмена трьома п'ятими від конституційного складу. Практика свідчить про малу вірогідність набрання такої кількості голосів. Окрім цього. Видається, що така вимога не сприятиме забезпеченню відповідності кандидата морально-етичним критеріям.

Підсумовуючи зауважу, що рецензована дисертація є прикладом наукової праці високого наукового рівня. Дисертаційна робота Констанкевича Юрія є самостійною роботою та актуальним дослідженням у сфері конституційного права, висновки якого мають вдале аргументування, та яке є потрібним для розвитку юридичної теорії та практики.

У роботі опрацьовано значний обсяг філософської та юридичної літератури, нормативно-правових актів, судових рішень, на належному рівні здійснено

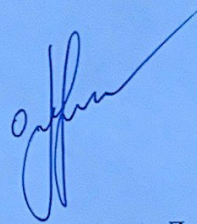
структурування роботи, виявлено дискусійні проблеми, досліджено практичні проблеми формування органів публічної влади, враховуючи морально-етичні якості кандидатів на посади, запропоновано авторське бачення вирішення відповідних проблем.

Дисертаційна робота на тему «Морально-етичні критерії як конституційна умова формування органів публічної влади в Україні» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167.

Автор дисертаційного дослідження Констанкевич Юрій Зіновійович на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
Львівського національного
університету ім. Івана Франка

О.М. Бориславська

Підпис професора кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка Бориславської О.М. підтверджую.

Декан юридичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка
доктор юридичних наук, професор

В.М. Бурдін